

ԱՐԱՔՍ

ماهنامه

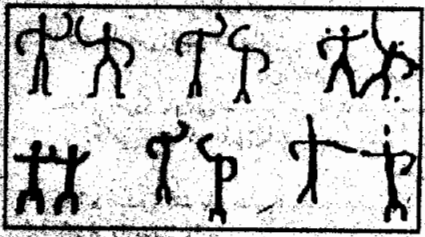
آراکس

թ ՏԱՐԻ ԹԻՎ 72 ԱՊՐԻԼ-ՀՈՒՆԻՍ 1995

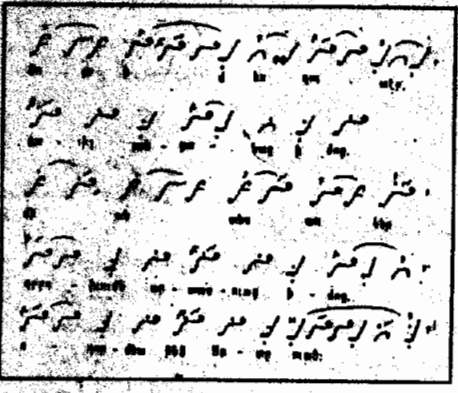
فرهنگی، اجتماعی، ادبی سال نهم شماره ۷۲ خرداد ماه ۱۳۷۴ تکشماره ۱۰۰۰ ریال

Նորանց սիւն
հանուն
միասնականության

رقص دو نفره دو هنگام مراسم مربوط به تصاویر صخره های اوغتانسار (هزاره ۲-۳ پیش از میلاد)

نت نویسی ارمنی - خاز

نگرشی بر موسیقی ارمنی

لادیک گرهانیگ

موسیقی ارمنی ریشه در چند هزار سال پیش دارد. بر روی تخته سنگها تصاویری از زمان باستان باقی است که بوضوح نشان دهنده مناظر رقص و آیینهای خاص همراه با آوازها می باشند. آواز و موسیقی مربوط به مراسم دعا و آمادگی برای جنگ در زمان تشکیل اتحاد قومی هایاسا-آزی و آرمین ها در ارمنستان رواج داشت. هزاره نخست پیش از میلاد مملو از تحولات هنر موسیقی و فرهنگ باستان بود. در اینباره شیپور تهیه شده از شاخ گوزن که در حوالی دریاچه سوان پیدا شده است گواهی می دهد. سنخ هایی نیز مربوط به سده هفتم پیش از میلاد در گارمیر پلور یافت شده است (مربوط به دوران پادشاهی آراراتیان یا موسوم به اورارتو). در همان زمان حکومت آرارات موسیقی ارمنی دارای ماهیت پزشکی و دنیوی شد و موسیقی دنیوی در نزد رابیان و گویندگان و نقالان و عاشق های دوره گرد رونق یافت. این رونق و پیشرفت در زمان پادشاهی یرواندیان نیز ادامه یافت و با استحکام جامعه و استواری نظام خانواده ها در ارمنستان باستان موسیقی و آواز نیز حالت تخصصی تر پیدا کرد. بویژه مرثیه خوانی مربوط به مراسم تدفین ترقی می کند و بتدریج یکی از شیوه های موسیقی ادبی ارمنی یعنی آواز خوانی توأم با شعر خوانی متشکل می گردد و از روایات و افسانه ها داستانهای مربوط به تاریخ باستانی ارمنی و دین اولیه آنها (اسطوره شناسی) برای طی روند ترقی خود استفاده می شود. موسی خورنی مورخ ارمنی سده پنجم با سخن گفتن درباره افسانه های هایک و بعل، آرام، آزای زینا روی و شامیرام، واهانگ اژدها افکن و نورک آتکغ آنها را گاهی «روایت» گاهی «آواز» و «افسانه» و گاهی نیز «عاشقی» می نامد. موسیقی ارمنی در سده های ۳-۴ پیش از میلاد توأم با تشکیل کامل ملت ارمنی دارای ماهیت مختص خود می شود. قابل ذکر است که آرمینیان پس از انقراض پادشاهی آراراتیان حدود دو قرن در زمان حکومت هخامنشی فارس و مناسبات نزدیک با فرهنگ ایران داشتند. از سده سوم پیش از میلاد تمدن یونانی محکم می یابد. از همین دوره نی استخوانی دارای پنج سوراخ پیدا شده است (در گارنی). با پیدایش حکومت مستقل ارمنی توسط سلسله آوتاشسیان در ارمنستان در سده دوم پیش از میلاد، فرهنگ ارمنی از جمله موسیقی دوران رونق بی سابقه خود را طی می کند. آوازهای نظامی و مراسم عبادی بویژه آوازهای عروسی آوازهای عاشقی و نقالی متحول می گردند. غیر از ابزارهای یاد شده، ابزارهای موسیقی دیگری چون سازهای ضربه ای، بادی و سیمی رواج داشتند. در همین زمان تأثیر هلنیستی در ارمنستان دچار رونق می شود و موسیقی مربوط به آن نیز تحول می یابد. پس از رسمیت یافتن آئین مسیح در ارمنستان (سال ۳۰۱ میلادی) موسیقی ارمنی دچار تحول اساسی می شود در کنار آن فرهنگ دنیوی نیز راه رونق خود را می بیند. رقص و آواز مردمی شهری و روستایی از یکدیگر جدا می شود و عاشقهای دوره گرد بعدها به عنوان تنها نمایندگان هنر موسیقی دنیوی باقی می ماند. آواز موسیقی ارمنی با غنی شدن و بهره گیری از هنر همسایگان در سده های ۶-۷ میلادی از حدود ارمنستان خارج می شود. در اوایل سده هفتم میلادی در زمان خسرو پرویز ساسانی در ایران (در تیسفون) برای مرتبه سازی تنظیم موسیقی موسیقیدانان ارمنی دعوت می شوند. با همکاری آنان «شیوه موسیقی خسروانی» تدوین می گردد یکی از موسیقیدانان دخیل در این کار سارگیس (در ادبیات ایران مشهور به سرکش)، آواز خوان مشهور ارمنی در دیار ایران بود. پیدایش القبا ی ارمنی در سده پنجم (۴۰۵ میلادی) در رونق موسیقی و آواز خوانی ارمنی تأثیر چشمگیری گذاشت. پس از آن کتاب مقدس به ارمنی ترجمه می شود و زبور داوود و کتاب های کلیسایی به زبان ارمنی تهیه می گردند و در مراسم مذهبی آوازهای کلیسایی از جمله شاراگان استفاده می گردد. آوازهای مختلف کلیسایی در طول زمان توسط آبا، کلیسا تدوین می گردیده تا امروز به کار می روند. حالت اولیه نت نویسی ارمنی که به «خاز» معروف است در سده هشتم میلادی پدید می آید. از ربع دوم سده هشتم موسیقی ارمنی به علت نابسامانی های سیاسی و اقتصادی روند پیشرفت فرهنگ و موسیقی ارمنی کند می شود. لیکن در سده دهم رونق اولیه را بدست می آورد. دیدگاه های علمی فلسفی موسیقی در آثار دانشمندانی چون دلویته، آنهاغت، دلویته کراگان و استپانیوس سیوتسی متعکس می گردد.

سارگالوک) بود. مرحله دوم دوره ترقی ملودیها و برخورداری آنها با جنبه های گوناگون به شمار می رفت (آثار نرسیس شنورهایلی). در مرحله بعدی مسابیل مربوط به صدا، هماهنگی آواها مورد توجه قرار می گیرد. آوازهای عاشقی، آوازهای موسوم به «بی خانان» و غیره رواج زیادی پیدا می کند. یکی از نمایندگان سرشناس موسیقی عاشقی ارمنی، هوانس ماتوک خلافتسی بود که در سال ۱۴۲۸ به علت عدم تغییر مذهب کشته شد. در قرن بعد ناهایت کوچک دارای آوازه بود. در سده های ۱۸-۱۷ که اوضاع سیاسی و اقتصادی ارمنستان دچار وخامت سنگینی شده بود، رشته های مختلف فرهنگ از جمله موسیقی ارمنی در مهاجر نشینهای ارمنی چون اصفهان (جلفای نو)، استامبول و قلیس به حیات و ترقی خود ادامه دادند. در سده ۱۸ میلادی سایات نووا سرشناس ترین چهره عاشقان قفقاز پا به عرصه گذاشت، اشعار آوازی او چنان با فرهنگ ارمنی، گرجی، ایرانی و آذری و عثمانی نزدیکی داشت که تا مدت های مدید این ملل غیر ارمنی وی را متعلق به خود می دانستند. در این زمان سازهایی چون کمانچه، سنتور و قانون، عود، تنبور و تار، بلول، شوی، دودوک و پارکاپروک به کار می رفت و اکثر آنها تا امروز نیز در موسیقی اصیل ارمنی مورد استفاده قرار دارند. در سده نوزدهم در کنار موسیقی عاشقی، موسیقی مدرن ارمنی تشکیل شد. در همین دوره موسیقیدانانی چون تیگران چوخاجیان، کریستاپور کاراموروز، خاکار یکمالیان و کرمیتاس به انجام کارهای اساسی در موسیقی ارمنی موفق شدند. بویژه کرمیتاس چنان خدماتی در گردآوری آوازهای محلی و ملی ارمنی و تدوین آنها و تصنیف موسیقی ارکستری و پلی فونیک کردن آنها به موسیقی ارمنی ارائه داد که تا کنون نیز در این راه بی رقیب مانده است. در پایان سده نوزدهم و اوایل سده بیستم موسیقی اصیل ارمنی بر پایه های موسیقی مدرن توسعه زیادی چون آرمین تیگرانیان، الکساندر اسپانداریان پدید آمد و در اوایل سده بیستم موسیقیدان نامی جهان، آرام خاچاتوریان پا به عرصه هنر گذاشت و امروزه نیز موسیقیدانانی چون ادوارد میرزایان و هوانس چیکجیان، آوازه خوانان در صحنه هنر موسیقی ارمنی چهره های سرشناس می باشند. در سالهای اخیر هنر موسیقی در ارمنستان رونق بی سابقه ای داشته است تنها در سال ۱۹۹۵ تعداد ۱۰۲ مدرسه موسیقی در جمهوری ارمنستان وجود داشت. تعداد زیادی گروه های آواز، ارکستر، مجتمع های هنری موسیقی، پدید آمده است موسیقی ارمنی در مهاجر نشینها نیز دارای سیر تحولی و رونق خود بود. موسیقیدانانی چون آلان هوانس، نیکول گالاتریان، روم گریگوریان، بازسغ کاناچیان، لودویگ بازل، گورگن آلساه و دیگران قابل ذکرند.

موسیقی مردمی ارمنی دارای دو بخش است: موسیقی روستایی و موسیقی شهری. در موسیقی روستایی ارمنی دنیوی، عشق، طبیعت، حسرت، احترام، آواز، رقص و غیره آواز خواننده و مخاطب می شود. عمده ترین آلات موسیقی روستایی عبارتند از: بلول، توتاک یا شوی، زورنا، دهل. تم موسیقی شهری ارمنی بیشتر در زمینه عشق، گهواره، آواز جشن، آوازهای رقص و غیره می یابند. آلات موسیقی عمده شهری عبارتند از شوی، دودوک، زورنا، دهل، دپ، نقاره.

در سده های ۱۱-۱۰ شیوه های جدید و تصانیف نو، شاراگان ها و نغمه ها و آوازهای کلیسایی جدیدتری تنظیم می گردد و سیر تحول موسیقی ارمنی در این زمان سه مرحله در قرنهای ۱۱-۱۰، ۱۳-۱۲، ۱۵-۱۴ را طی می کند. دوره اول، دوره رونق هنر آواز شعری آثار گریگور نازکاتسی، هوانس